

Krzysztof Birkenmajer

Instytut Nauk Geologicznych
Polska Akademia Nauk
ul. Senacka 1, 31-002 Kraków

STANISŁAW SIEDLECKI (1912-2002) – W STULECIE URODZIN

W roku 2012 przypadło stulecie urodzin Stanisława Siedleckiego, profesora Polskiej Akademii Nauk, geologa, wybitnego polskiego polarnika – twórcy Stacji Naukowej PAN na Spitsbergenie.

Przystępując do udziału w III Międzynarodowym Roku Geofizycznym (1957-1958), Komitet III MRG PAN powołał Podkomisję Wypraw, która miała zorganizować jedną wyprawę polarną i jedną równikową. Podkomisja ta, kierowana przez prof. Stefana Zbigniewa Różyckiego, wybitnego geologa – uczestnika wyprawy na Spitsbergen w 1934 r., przyjęła propozycję S. Siedleckiego, mianowanego przez PAN kierownikiem wyprawy polarnej, by polską stacją badawczą III MRG zbudować we fiordzie Hornsund w południowym Spitsbergenie. W tym czasie był to stosunkowo słabo zbadany obszar rozgałęzionego, otoczonego wysokimi górami fiordu polarnego, z licznymi lodowcami typu alpejskiego i pływowego, a przy ujściu fiordu do Morza Grenlandzkiego (Oceanu Atlantyckiego) – ze stosunkowo szeroką strefą pokrytego tundrą wybrzeża. Obszar ten, znany już Siedleckiemu z wypraw w latach 1934 i 1936, rokował interesujące wyniki badań geofizycznych (jonosferycznych i magnetycznych), glaciologicznych, geograficznych, geologicznych, botanicznych i zoologicznych, jak też meteorologicznych i oceanograficznych. Zdjęcia topograficzne, pomiary geodezyjne i astronomiczne miały już w tym rejonie swoją tradycję od czasu szwedzko-rosyjskiej wyprawy zorganizowanej w latach 1899-1900 dla pomiarów południka ziemskiego.

Dla Siedleckiego niebagatelną też sprawą była wspaniała sceneria górsko-lodowcowa Hornsundu z najwyższym, alpejskim w swym charakterze, szczytem Hornsundtind (1431 m), oferująca możliwości wspinaczek skalno-lodowych i pierwszych wejść na dziewicze dotąd szczyty. Jest to bowiem jeden z najpiękniejszych rejonów Spitsbergenu.

W czasie spotkania delegatów PAN – S. Z. Różyckiego i S. Siedleckiego, z kierownictwem Norweskiego Komitetu III MRG w Oslo wiosną 1956 r., naszymi konkurentami do badań w południowym Spitsbergenie byli przedstawiciele Republiki Federalnej Niemiec. W wyniku przyjęcia przez Norwegów polskiego programu badań w Hornsundzie, realizacja programu badawczego RFN została przeniesiona na Wyspę Edge'a, na wschód od Spitsbergenu.

Zbudowanie Polskiej Stacji Polarnej w rejonie fiordu Hornsund przewidywano na lato 1957 r. Jej lokalizacja miała być dokonana w czasie rekonesansu już w 1956 roku. Aby temu podołać, wyprawa rekonesansowa udała się do Tromsø w północnej Norwegii, gdzie miała zakupić niezbędną żywność, mocną łódź myśliwską z silnikiem zaburtowym wraz z paliwem do niej itp. Sprzęt turystyczno-alpinistyczny (namioty, czekany, raki, liny taternickie itd.) oraz dwie strzelby myśliwskie wraz z zapasem amunicji towarzyszyły

wyprawie kolejną z Warszawy przez Berlin-Sassnitz-Sztokholm do Narviku i autobusem z Narviku do Tromsø.

Z wyjątkiem meteorologa, mgr. Stanisława Rafałowskiego, którego udział został zaproponowany przez Państwowy Instytut Hydrologiczno-Meteorologiczny, wybór trzech pozostałych uczestników rekonesansu powierzono jego kierownikowi. Siedlecki oparł się tu na swoich trzech młodszych kolegach, dla których przewidywał ważne funkcje w czasie III MRG- inż. Maciej Kuczyński (architekt, organizator tatrzańskich wypraw speleologicznych) miał zostać technicznym kierownikiem wypraw, mgr inż. Jerzy Piotrowski (architekt, wybitny taternik-alpinista) miał być projektantem i budowniczym stacji polarnej, wreszcie mgr Krzysztof Birkenmajer (geolog, taternik i speleolog) miał prowadzić badania terenowe, dla sporządzenia mapy geologicznej południowo-zachodniej części Ziemi Torella (rejonu Hornsundu) w skali 1:50.000, w nawiązaniu do badań prof. S. Z. Różyckiego w NW części Ziemi Torella z 1934 roku.

Misja spitsbergeńskiej wyprawy rekonesansowej w 1956 r. została zrealizowana zgodnie z jej założeniami. Po dopłynięciu norweskim statkiem turystycznym m/s „Lyngen” z Tromsø do Longyearbyen – stolicy Spitsbergenu/Svalbardu, a dalej do Hornsundu statkiem gubernatora Svalbardu „Nordsyssel”, grupa rekonesansowa rozbiła obóz namiotowy na wybrzeżu Zatoki Białego Niedźwiedzia (Isbjørnhamna). Łodzią z zaburtowym silnikiem spenetrowano teraz wybrzeża fiordu Hornsund, a przemarsze wybrzeżem i lodowcami pozwoliły określić tereny planowanych badań meteorologicznych, geologicznych, geofizycznych i glaciologicznych. Nadmorski taras, wzniesiony na osiem metrów nad Zatoką Białego Niedźwiedzia na północnym wybrzeżu fiordu, okazał się najlepszym miejscem dla zbudowania stacji badawczej III MRG. Przeprowadzono tu wstępne pomiary topograficzne, a w zatoce wytyczono trasę lądowania łodzi i promów ładunkowych ze statku na ląd.

Stacja Naukowa PAN, zbudowana przez polską wyprawę w roku następnym, dobrze służyła wyprawom zimowym (1957/8) i letnim (1958) III MRG oraz jego przedłużenia – Międzynarodowej Współpracy Geofizycznej, MWG (1959-1960). W 1960 r. przyjęła ona uczestników Międzynarodowego Kongresu Geologicznego z Kopenhagi i Międzynarodowego Kongresu Geograficznego ze Sztokholmu. Na stacji, jak też w ramach specjalnie zorganizowanych terenowych wycieczek naukowych w obszarze fiordu Hornsund, zapoznano ich z wynikami prowadzonych przez nas badań geologicznych i geograficznych.

Po wyczerpania kredytów przyznanych PAN na badania naukowe w czasie wypraw spitsbergeńskich III MRG-MWG (1956-1960), przez kolejne dziesięć lat Stacja Naukowa PAN w Hornsundzie była pod opieką Norweskiego Instytutu Polarnego (Norsk Polarinstitut, Oslo) oraz Gubernatora Svalbardu. W sezonach letnich 1962-1970 r. bywała ona nieodpłatnie udostępniana norweskim i międzynarodowym wyprawom naukowym, a w sezonach łowieckich – norweskim traperom.

Dzięki inicjatywie doc. Stanisława Baranowskiego – glaciologa z Uniwersytetu Wrocławskiego, przy współpracy Instytutu Geofizyki PAN (Warszawa) oraz Morskiego Instytutu Rybackiego (Gdynia: statek „Jan Turlejski” Wyższej Szkoły Morskiej), zostały na nowo podjęte w rejonie fiordu Hornsund szerokie badania naukowe w sezonie letnim 1970 r. i w latach następnych, w oparciu o Stację PAN w Zatoce Białego Niedźwiedzia. Z kolei, po zatwierdzeniu przez rząd merytorycznego i finansowego pięcioletniego programu polskich badań polarnych, po gruntownym remoncie Stacji, wznowiono w 1978 r. badania całoroczne.

Od tego roku trwają one pod egidą Instytutu Geofizyki PAN – opiekuna stacji, po dzień dzisiejszy.

Wobec przeniesienia się wraz z rodziną do Norwegii w 1966 r., Stanisław Siedlecki nie uczestniczył już jednak od tej pory w działalności organizacyjnej i naukowej Stacji Spitsbergeńskiej PAN. Jednakże wielokrotnie tę stację odwiedzał, a nawet przez kilka tygodni bywał jej serdecznie przyjmowanym honorowym gościem. Z okazji jubileuszu 50-lecia (1957-2007) działalności Stacji, pięć lat po śmierci jej założyciela, otrzymała ona imię swojego twórcy – Profesora Stanisława Siedleckiego.